

Piotr Szczemielinow

Sądy koleżeńskie w ZSRR i w Federacji Rosyjskiej

Palestra 5/11(47), 40-45

1961

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PIOTR SZCZEMIELINOW

Sądy koleżeńskie w ZSRR i w Federacji Rosyjskiej*

Towarzysz N. S. Chruszczow w referacie wygłoszonym na XXI Zjeździe KPZR wskazał na to, że „obecnie stało się jasne, iż liczne funkcje spełniane przez organy państwowe powinny być stopniowo przejmowane przez organizacje społeczne (...). Do kompetencji organizacji społecznych powinny też coraz bardziej przechodzić zagadnienia ochrony porządku społecznego i zasad współżycia socjalistycznego (...). Społeczeństwo socjalistyczne powołuje do życia takie dobrowolne organy zabezpieczenia porządku społecznego, jak milicja obywatelska, sądy koleżeńskie itp. organy (...). Nadszedł czas, aby więcej uwagi poświęcać sądom koleżeńskim, których zadaniem powinno być przede wszystkim zapobieganie różnego rodzaju naruszeniom. Powinny one rozpatrywać zagadnienia nie tylko związane z procesem produkcji, ale również zagadnienia bytowe o charakterze moralnym, fakty niewłaściwego postępowania członków kolektywu, którzy dopuścili się naruszenia przepisów porządku społecznego. Gdy zaczną aktywnie działać koleżeńskie sądy społeczne i sama społeczność wytypuje ludzi do zabezpieczenia porządku społecznego, wówczas o wiele łatwiejsza stanie się walka z naruszeniami (...). Należy podjąć także środki, które by zapobiegły, a następnie wyłączały całkowicie pojawienie się u poszczególnych osób skłonności do popełniania jakichkolwiek wykroczeń wyrządzających szkodę społeczeństwu. Rzecz główna — to profilaktyka, praca wychowawcza”.

Zgodnie z tymi wypowiedziami, w rezolucji XXI Zjazdu powziętej na podstawie referatu tow. N. S. Chruszczowa zaznaczono, co następuje: „W sprawie przestrzegania prawideł współżycia socjalistycznego, do odgrywania coraz większej roli powołana jest milicja obywatelska, sądy koleżeńskie i tym podobne samoistne organy, które na równi z instytucjami państwowymi powinny pełnić funkcje ochrony porządku społecznego, praw obywateli, zapobiegać przestępstwom przynoszącym szkodę społeczeństwu”.

Sądy koleżeńskie w ZSRR zostały wprowadzone podpisanym przez Lenina dekretem Rady Komisarzy Ludowych z dnia 14 listopada 1919 r. „O robotniczych dyscyplinarnych sądach koleżeńskich”. Te sądy kole-

* Autor nadesłał oryginał niniejszego artykułu z Moskwy.

żeńskie działały przy miejscowych oddziałach związków zawodowych w składzie przedstawiciela zarządu przedsiębiorstwa, przedstawiciela związku zawodowego i przedstawiciela kolektywu danego przedsiębiorstwa, wybranego na ogólnym zebraniu kolektywu. Dekret przewidywał, że w przedsiębiorstwach i instytucjach zatrudniających nie mniej niż 500 osób posiedzenia sądu odbywają się bezpośrednio w przedsiębiorstwach lub instytucjach. Tym samym więc została wprowadzona zasada odbywania posiedzeń sądów koleżeńskich publicznie oraz zasada bezpośredniego udziału kolektywu w rozpoznawaniu spraw.

W następnym akcie ustawodawczym regulującym sprawę koleżeńskich sądów dyscyplinarnych, podpisanych przez W. I. Lenina w dniu 5 kwietnia 1921 r., został potwierdzony powyższy sposób rozpatrywania spraw przez sąd koleżeński publicznie i bezpośrednio w tym przedsiębiorstwie, w którym popełnione zostało wykroczenie, bez uzależnienia jednak tym razem od jakiegokolwiek minimum robotników zatrudnionych w przedsiębiorstwie.

Znaczenie historyczne dekretu leninowskiego o sądach koleżeńskich polega na tym, że robotnikom powierzano bezpośrednio wykonywanie funkcji sądowych. W dekrecie o koleżeńskich sądach dyscyplinarnych z dnia 5 kwietnia 1921 r. znalazło swój wyraz postawione przez Lenina zadanie rozwijania wszelkimi środkami działalności sądów koleżeńskich. Nowy dekret dawał sądom koleżeńskim prawo rozpoznawania wykroczeń, jakich dopuścił się personel administracyjno-techniczny. W związku z tym wszystkie osoby zatrudnione w danym przedsiębiorstwie czy instytucji musiały jednako odpowiadać przed sądem koleżeńskim za popełnione przez nie wykroczenia. Dekret ustalał porządek wyborów sądów koleżeńskich, tryb rozpatrywania przez nie spraw oraz tryb zaskarżenia ich orzeczeń itd. Dekret ten zapoczątkował nowy kierunek pracy sądów koleżeńskich, określający pozycję tych sądów w systemie walki o wychowanie społeczeństwa socjalistycznego.

Sąd koleżeński powołany był do walki nie tylko z różnymi naruszeniami dyscypliny pracy, lecz również z amoralnym postępowaniem poszczególnych członków kolektywu: chuligaństwem, nieprzyzwoitym zachowaniem się, brutalnością w czasie pracy, drobnymi nadużyciami, drobnymi kradzieżami itp.

Stopniowo sądy koleżeńskie coraz bardziej powoływane były do pracy w celu przyspieszenia rozpoznawania spraw wykroczeń o charakterze bytowym.

Uchwała WCKW i RKL RSFRR z dnia 27 sierpnia 1928 roku o sądach koleżeńskich w przedsiębiorstwach fabryczno-zakładowych oraz w instytucjach państwowych i społecznych ustaliła kompetencję sądów koleżeńskich w sprawach o zniewagę i zniesławienie. Uchwała ta przewidywała, że tryb rozpatrywania spraw w sądach koleżeńskich powinien być jak najbardziej prosty. W każdym wypadku jednak sąd obowiązany był wezwać oskarżonego i wysłuchać jego wyjaśnień, zastosować środki w celu możliwie najbardziej zupełnego i wszechstronnego wyświetlenia sprawy, a na życzenie oskarżonego udzielić mu ostatniego słowa.

W następnych aktach ustawodawczych podkreślano stale, że praca sądu koleżeńskiego nie jest skrepowana żadnymi formalnymi przepisami postępowania sądowego.

Wśród środków odziaływania społecznego przewidzianych w dekrete lenińskim z dnia 14 listopada 1919 r. ważne miejsce zajmują środki o charakterze wychowawczym. Sąd koleżeński mógł udzielić winnemu upomnienia, pozbawić go prawa udziału w wyborach i biernego prawa wyborczego do organizacji związków zawodowych na okres 6 miesięcy, przenieść go na okres jednego miesiąca na niższe stanowisko, skierować winnego do ciężkich, a społecznie niezbędnych robót. Sąd koleżeński miał prawo w wyjątkowych wypadkach zwołać z pracy osobnika uporczywie uchylającego się od poddania się dyscyplinie pracy, a nawet pozbawić go wolności. Możliwość zastosowania przez sąd polubowny takich surowych środków, jak pozbawienie wolności i skierowanie do ciężkich robót przymusowych, znajduje wyjaśnienie w walce klasowej toczonej w okresie pierwszych lat władzy radzieckiej. W następnych aktach ustawodawczych nie znajdujemy już wzmianki o środkach o charakterze represyjnym. Natomiast podkreśla się w nich i wskazuje na wychowawczą rolę sądu koleżeńskiego.

Dalsze rozszerzenie kompetencji przewiduje uchwała WCKW i RKL RSFR z dnia 26 sierpnia 1929 r. Uchwała ta powierza sądom koleżeńskim rozpatrywanie spraw o pobicie, kradzież materiałów i narzędzi produkcji na sumę do 15 rb, jak również spraw o wykroczenia o charakterze bytowym (swawola, pijaństwo, naruszenie przepisów porządku wewnętrznego we wspólnych pomieszczeniach itp.).

W następnych latach były wydawane akty ustawodawcze mające na celu umocnienie sądów koleżeńskich w fabrykach, zakładach, w przedsiębiorstwach i instytucjach państwowych i społecznych, zrzeszeniach mieszkaniowych i trustach domowych. Jednakże pod koniec lat trzydziestych sądy koleżeńskie zaczęły stopniowo ograniczać swą działalność, a tuż przed wielką wojną narodową faktycznie prawie przerwały swą działalność.

W dniu 14 lipca 1951 r. Rada Ministrów ZSRR zatwierdziła nowe przepisy o sądach koleżeńskich w przedsiębiorstwach i instytucjach, przywracając w ten sposób do życia sądy koleżeńskie. Jednakże przepisy te ograniczyły ich działalność wyłącznie do rozpatrywania spraw o naruszenie dyscypliny pracy, przepisów technicznych z zakresu bezpieczeństwa i innych wykroczeń związanych z produkcją. Po XXI Zjeździe KPZR działalność sądów koleżeńskich znacznie się ożywiła.

Stosownie do uchwał XXI Zjazdu KPZR oraz zgodnie z wielokrotnie ponawianymi zabiegami mas pracujących o szerokie przyciągnięcie społeczeństwa do walki z naruszeniami radzieckiego porządku prawnego Komisja prac ustawodawczych Rady Związku i Rady Narodowości przy Radzie Najwyższej ZSRR opracowała i opublikowała — celem poddania szerokiej dyskusji — obok projektu ustawy „O podniesieniu roli społeczeństwa w walce z naruszeniami radzieckiego porządku prawnego i prawideł socjalistycznego współżycia” także projekt ustawy o sądach koleżeńskich. Na podstawie tego projektu dekretem Prezydium Rady Najwyższej RSFR z dnia 3 lipca 1961 r. została zatwierdzona „Ustawa o sądach koleżeńskich”.

Zadania sądów koleżeńskich są jasno i wyraźnie sprecyzowane w art. 1 wymienionej ustawy. Są to organy społeczne powoływane w drodze wy-

borów do aktywnego współdziałania w wychowywaniu obywateli w duchu komunistycznego ustosunkowania się do pracy, własności socjalistycznej, przestrzegania zasad socjalistycznego współżycia, rozwijania u obywateli radzieckich poczucia kolektywizmu i koleżeńskiej wzajemnej pomocy, szacunku dla godności i czci obywateli. Główne zadanie w pracy sądów koleżeńskich — to zapobieganie naruszeniom prawa i wykroczeniom, wyrządzającym szkodę społeczeństwu, wychowywanie ludzi w drodze przekonywania i oddziaływania społecznego, wytworzenie atmosfery nietolerowania żadnych postępków antyspołecznych.

Sądy koleżeńskie, obdarzone zaufaniem kolektywu, wyrażają jego wolę i są przed nim odpowiedzialne.

Stosownie do przepisów ustawy sady koleżeńskie tworzy się w przedsiębiorstwach, instytucjach, organizacjach, wyższych i średnich specjalnych zakładach naukowych, w kolchozach, domach administrowanych przez biura mieszkaniowo-eksploatacyjne i administrację domową lub objętych działalnością komitetów dzielnicowych, jak również w wiejskich punktach zasiedlonych i po wsiach. Są one tworzone na podstawie decyzji zebrania ogólnego ich kolektywów, przy czym skład liczebny tych ostatnich powinien obejmować nie mniej niż 50 osób. Sądy koleżeńskie są wybierane na zebraniach ogólnych ludzi pracy w głosowaniu jawnym na okres jednego roku w składzie liczebnym ustalonym przez zebranie ogólne.

Wwbrani członkowie sądu koleżeńskiego wyłaniają ze swego składu, w głosowaniu jawnym, przewodniczącego, jego zastępcę i sekretarza sądu.

Szczególną cechą nowej ustawy w porównaniu z poprzednimi stanowi znaczne rozszerzenie właściwości sądu koleżeńskiego.

Sądy koleżeńskie rozpatrują sprawy bądź z własnej inicjatywy, bądź też przekazane im przez organizacje administracyjne lub społeczne. Są to sprawy dotyczące: naruszenia dyscypliny pracy, znajdowania się w stanie nietrzeźwym, nieprzyzwoitego zachowania się w miejscach publicznych oraz przy pracy, nieprzyzwoitego ustosunkowania się do kobiet, niewykonania obowiązków wychowania dzieci, niewłaściwego stosunku do rodziców, zniewag, rozpowszechniania plotek zniesławiających członków kolektywu, używania bezwstydných wyrazów, niszczenia pomieszczeń mieszkalnych i użytkowych oraz urządzeń komunalnych, naruszenia przepisów o wewnętrznym porządku w mieszkaniach i pomieszczeniach wspólnych, sporów pomiędzy lokatorami o korzystaniu z pomieszczeń pomocniczych i urządzeń domowych, opłat za usługi komunalne, porządku użytkowania działek przez współposiadaczy domów, sporów majątkowych pomiędzy obywatelami tego samego kolektywu na sumę do 50 rb, wreszcie dotyczące innych antyspołecznych postępków nie pociągających za sobą odpowiedzialności karnej, jak również administracyjnych i innych wykroczeń mniejszej wagi, jeżeli organy milicji, prokuratury i sąd uznają za niezbędne przekazanie sprawy do sądu koleżeńskiego.

Sprawy są rozpoznawane przez sąd koleżeński w składzie nie mniej niż trzyosobowym. Rozporządzenie dość szczegółowo reguluje tryb rozpatrywania spraw w sądach koleżeńskich. Dla rozpatrzenia sprawy do-

konuje się — w razie konieczności — sprawdzenia nadesłanych materiałów.

Sąd koleżeński rozpatruje posiadane materiały, przesłuchuje oskarżonego, poszkodowanego i świadków. Obecni na posiedzeniu mogą za zezwo'eniem sądu koleżeńskiego zadawać pytania i zabierać głos co do meritum rozpoznawanej sprawy. Sąd koleżeński prowadzi protokół posiedzenia. Wyrok sądu koleżeńskiego zapada większością głosów członków sądu rozpoznającego sprawę. W wyroku podaje się istotę wykroczenia i zastosowaną przez sąd karę.

W art. 15 ustawy wymienione są stosowane do winnych środki oddziaływania o charakterze głównie wychowawczym: zobowiązanie do publicznego przeproszenia pokrzywdzonego lub kolektywu, udzielenie ostrzeżenia koleżeńskiego, wyrażenie społecznego potępienia, udzielenie nagany publicznej z ogłoszeniem w druku lub bez takiego ogłoszenia. Sąd koleżeński może wymierzyć także karę grzywny do wysokości 10 rubli, jeżeli wykroczenie nie jest połączone z naruszeniem dyscypliny pracy. Może także zgłosić wniosek do kierownictwa o zastosowanie takich środków, jak przeniesienie winnego do pracy mniej opłacanej albo na niższe stanowisko. Może także podnieść kwestię wysiedlenia winnego z powodu niemożliwości współzamieszkiwania z nim lub rabunkowego stosunku do mienia mieszkalnego, jak również z powodu złośliwego uchylania się od płacenia czynszu za mieszkanie.

Wraz z zastosowaniem wymienionych wyżej środków oddziaływania sąd koleżeński może zobowiązać winnego do wynagrodzenia wyrządzonej szkody na sumę nie wyżej niż 50 rubli.

Znaczenie wychowawcze posiada sam fakt rozpatrywania sprawy przez sąd koleżeński. Dlatego też nowa ustawa — w odróżnieniu od poprzedniego ustawodawstwa w tej dziedzinie — przewiduje możliwość publicznego rozpatrzenia sprawy bez zastosowania jakichkolwiek środków oddziaływania wyliczonych w ustawie, jeżeli winowajca, szczerze przyznając się do winy, publicznie przeprosi kolektyw lub poszkodowanego i dobrowolnie wynagrodzi wyrządzoną szkodę.

Wyrok sądu koleżeńskiego jest ostateczny, lecz odpowiedni fabryczno-zakładowy lub też miejscowy komitet związku zawodowego albo komitet wykonawczy miejscowej rady delegatów ludu pracującego, pod którego kierunkiem działają sądy koleżeńskie, ma prawo polecić sądowi koleżeńskiemu ponowne rozpoznanie sprawy, jeżeli wyrok jest sprzeczny z okolicznościami sprawy lub też z ustawą.

Wyrok sądu koleżeńskiego wymierzający takie środki, jak ostrzeżenie koleżeńskie, potępienie społeczne lub nagana publiczna, ma moc w ciągu roku i jeżeli osoba, do której zastosowano tego rodzaju środek oddziaływania, w ciągu tego okresu nie popełni nowego wykroczenia, środek oddziaływania uważa się za zniesiony. Na wniosek organizacji społecznej, kierownika przedsiębiorstwa, instytucji, zarządu kolchozu sąd koleżeński — na prośbę osoby pociągniętej do odpowiedzialności przed sąd koleżeński — jak również z własnej inicjatywy — ma prawo znieść wymienione wyżej środki oddziaływania również przed upływem okresu rocznego.

Ustawodawstwo Federacji Rosyjskiej zrealizowało w życiu w sądach koleżeńskich leninowską ideę o powszechnym przyciągnięciu społeczeństwa przy pomocy sądów koleżeńskich do aktywnej walki o socjalistyczny porządek prawny i czystość moralności komunistycznej.

Ustawodawstwo to, jako mające na widoku budowę społeczeństwa komunistycznego, odgrywa rolę kierowniczą w republikach Związku Radzieckiego w związku z mającym nastąpić uchwaleniem ustaw o sądach koleżeńskich w innych republikach związkowych z uwzględnieniem warunków narodowościowych i miejscowych.

WYDAWNICTWO PRAWNICZE

zapowiada
ukazanie się
następujących publikacji

KODEKS KARNY, KODEKS KARNOPROCESOWY I USTRÓJ SĄDÓW ROSYJSKIEJ SOCJALISTYCZNEJ FEDERACYJNEJ REPUBLIKI RADZIECKIEJ. Cena zł 25,—

Leonieni M. — WARUNKOWE ZAWIESZENIE WYKONANIA KARY. Podstawy stosowania. Cena zł 26,—

Potrzebowski K., Żywicki W. — SĄDOWNICTWO POLUBOWNE. Komentarz dla potrzeb praktyki. Cena zł 13,—

Ze względu na ograniczenie wysokości nakładów gwarancję otrzymania wymienionych publikacji daje tylko złożenie zamówienia pod adresem:

WYDAWNICTWO PRAWNICZE

Warszawa, Al. Ujazdowskie 11
